A játszma (2021)

A film adatlapja: https://nfi.hu/filmek/a-jatszma.html

Ajánló

Készítette: Jakab György

Bevezetés

A filmet elsősorban olyan morális-pszichológiai helyzetekre való felkészítéshez ajánlom, amelyekben a diákoknak nem ildomos elárulniuk vágyaikat, kifelé folyamatosan mást kell mutatniuk, mint amire törekszenek. A film elsősorban etikatanároknak, illetve pályaválasztási tanácsadásban dolgozó pszichológusoknak lehet hasznos a 17-18 korosztály karriertudatos gondolkodásának formálásához.

A filmet NEM ajánlom történelemoktatáshoz.
A filmnek a kontextusból kiemelhető részletei a 8:14, a 24:30 és a 1:31:45 időpontoknál kezdődnek.

Film névjegye

Hossza: 1 óra 42 perc
Zsáner megnevezése: kémfilm
Alkotók: rendező: Fazakas Péter | forgatókönyvíró: Köbli Norbert | producer: Lajos Tamás | operatőr: Nagy András | vágó: Kovács Zoltán | látványtervező: Vinnai Petra
jelmeztervező: Kemenesi Tünde
Szüzsé 1963, Budapest. Az állambiztonság tisztje, Jung András (**Nagy Zsol**t), élete tökéletes: boldogan él feleségével, Évával (**Hámori Gabriella**) és az egyetlen dolog, ami előléptetését hátráltatja, egy versengő kolléga, Kulcsár (**Scherer Péter**). Amikor felbukkan a múltból egy lezáratlan ügy kapcsán a legendás kém, Markó Pál (K**ulka János**), fordulat fordulatot követ és kezdetét veszi egy könyörtelen párharc, ahol senki és semmi nem az, aminek látszik, és egyetlen emberi gesztus az életedbe kerülhet.

Filmben nevelési szempontú áttekintése

A Játszma elsőre akár kosztümös történelmi drámának is tűnhetne a kora hatvanas évek Magyarországáról: hősei magyar állambiztonsági főtisztek, akik a konszolidálódó Kádár-rendszer Budapestjén hajtanak végre operatív feladatokat. Bár az akkurátus díszlet- és jelmeztervezők (valamint a trükkfilmes CGI-varázslók) kitesznek magukért, hogy nyomasztóan hiteles tárgyi világgal tegyék autentikussá a cselekményt, a történet magvának **nincs köze a magyar történelemhez**, ahogy a filmbeli magyar állambiztonságnak se a

magyar pártvezetéshez -- ha már, akkor a mindent behálózó nagy KGB budapesti leányvállalatának regionális kisfőnökeit látjuk a vásznon. Más tekintetben is a **globalizált multinacionális nagyvállalatok** világát idézi a Játszma: a cselekmény egy megüresedő felsővezetői pozíció körül kulminál -- az operatív irányítást eleddig vezető tábornokról lehet tudni, hogy a KGB-központban folytatja, a helyére érkező új főnökkel kapcsolatban azonban teljes a bizonytalanság: lehet, hogy Moszvából érkezik, de az is lehet, hogy a budapesti csapatból lesz előléptetve valaki. Irodai folyosókon terjednek a pletykák, mindenki helyezkedik: van, aki azért, hogy növelje a saját esélyeit, van, aki azért, hogy csökkentse a riválisai esélyeit, van, aki azért hogy minden eshetőségre bebiztosítsa magát.

A **karrierista irodisták világa** már csak ilyen. Úgy működik, mint egy vágyakról és félelmektől túltelített oldat: a belédobott tényszerű részecskék köré óriási spekulatív kristályok képződnek -- ez bizony kísérleti megfigyelésnek lehet érdekes, filmcselekménynek azonban inkább unalmas... lenne, ha a rendezés be nem mutatná nekünk, nézőknek, hogy a spekulációból semmi sem igaz, még a tényszerű kristálymag sem. Aki eddig a kinevezés kedvezményezettjének tűnt, az egy csalétek volt; aki próbálta megakadályozni, az lett volna kinevezve, de bekapta a csalétket, ezért elbukott; aki próbálta kibekkelni, na, az az igaz nyertes.

»Aki nem akarja, az megkapja« hangzik el valamelyik szereplő szájából valahányszor csak a cselekmény fordulóponthoz ér -- egyszer egy feladat kiszignálásakor, egyszer kitüntetésre várva, kétszer pedig a kinevezés kapcsán. Vagyis a forgatókönyvíró szerint ez a mondás egy konkrét helyzeteken túlmutató bölcsesség, afféle **univerzális szentencia** a hivatal, a sors, a Jóisten szeszélyességéről.

Szerintem ez a mondás nem akkora bölcsesség -- állambiztonságilag motivált előléptetésekkel kapcsolatban például minden ismeretemnek ellentmond. Ott az számít jó pontnak a karrier során, ami közmorál szempontjából rossz pont lenne:

- előny, ha valaki csalja a házastársát vagy a lehetőségei fölött költekezik,
- de még előnyösebb ha szerencsejáték- vagy drogfüggő,
- a legjobb azonban ha homoszexuális, sőt pedofil az illető.

Röviden: a **zsarolhatóság** kiemelt káder kiválasztási szempont – ha az illető önfejűsködne, vissza tudják fogni, irányba tudják terelni. A »nem akarja--megkapja« mondásnak inkább a fordítottja igaz a hivatali feladatok/pozíciók elosztásakor: »ha (nagyon) akarja, nem kapja meg« . A nagyon akarók hajlamosak az önállósítani magukat, a hivatalnak azonban **engedelmes** relé-emberekre van szüksége, akik a felülről kapott utasítást lefelé végrehajtják -- semmi akarás, semmi egó-ambíció, csupán belesimulás a rendszerbe.

Ennek egy továbbgondolása az, hogyha valaki mégis nagyon szeretne véghezvinni valamit hivatalnokként (“hivatástudat helyett küldetéstudata van”), **legjobb, ha elrejti szándékát**, közömbösséget **színlel** célja iránt, kifelé folyamatosan mást mutat, mint amire belül törekszik. Így működik belülről a filmben a csalétek-tábornok (Kulka János), a hamis pletykák pozíció-várományosa. Ő valójában dobbantani szeretne Magyarországról és Nyugaton új életet kezdeni, kifelé azonban megfáradt embernek mutatja magát, aki hobbiból

úszik-térképeszkedik. Végigjátssza a csalétek-szerepet, aztán egyszer Sopronba megy üdülni, és a Fertő-tavat átúszva disszidál Ausztriába.

A film lehetséges pedagógiai felhasználása

Nevelési szempontból azt tartom kiemelendőnek a filmből, hogy a diákok tudatosítsák: saját motivációnkés a körülöttünk lévő intézmény elvárása két különböző dolog. Már a család és az iskola esetében sem feltétlenül esik egybe a belső hajlamunk a külsőleg elvárt viselkedésünkkel, a munka világában pedig tovább "nyílik az olló": a kettősség erősödhet, és ezt tudni kell kezelni. Önismeretünk szempontjából is kulcsfontosságú megkülönböztetni, hogy egy követett célunk belülről vagy kívülről ered-e; hogyan tudjuk kezelni, ha ellentmondásba kerülnek hajlamaink-céljaink és az elvárt magatartásunk. A munka világára való felkészülés szempontjából fontos a hogy a diákok belássák: létezik munkaadói-intézményi logika, amelyből olyasmi is következhet, ami eltér a közerkölcsben helyesnek tartott magatartástól.

Az ilyen helyzetek kezelésére sokfajta technika alkalmazható. Az egyik lehetőség, hogy elrejtjük igazi valónkat a környezetünk elől, ez azonban nagy lelki erőt, fenntartása pedig folyamatos energia ráfordítást igényel. És vajon hogyan lehet eközben megőrizni belső motivációnkat?

A feldolgozás lehetséges fókuszai

Két egymással összefüggő, de jól elkülöníthető fókusszal lehet a filmet feldolgozni.

1. Az az **intézményi logika** felől nézzük egy intézményt alkotó embereket.

   *Milyen a filmben az **ideális állambiztonsági alkalmazott**?*

   Mit kell tudnia, hogyan kell egy feladathoz hozzáállnia?

   Milyennnek nem szabad lennie egy állambiztonságisnak?

   *Hogyan viselkedik az ideális állambiztonságis - a **főnök**vel; a **beosztott**jával? A megfigyelt célszemélyel?*

   *Milyen a **magánélete** az ideális állambiztonsági alkalmazottnak?*

   Milyen ne legyen soha magánéletében?

A fenti kérdések megfelelő átforgatásával érdemes csoportosan végiggondolni, milyen az intézményi logikája a **középiskolának az ideális diák / tanár** tekintetében. Végezetül érdemes belegondolni: milyen helyzetek fordulhatnak elő, amikor az intézmény a közmorállal ellentétes ("jó erkölcsbe ütköző") magatartást vár el az alkalmazottaitól? Mi szokott ilyenkor történni az életben?

2. A másik lehetséges fókusz az **egyének magánélete** felől ránézni a szereplőkre

   Hogyan rejtik/nem rejtik el a film hősei az igazi céljukat / ambíciójukat a film során? Melyik szereplőnek mi a módszere: hallgat, másról beszél, hárít, közömbösséget színlel? Mennyire sikerül ez nekik?

Előfordul-e hogy kiesnek a szerepükből / abbahagyják a színlelést?

A feldolgozást segítő módszerek

Felidézhetők olyan *irodalmi művek, filmek* ahol az egyik szereplő tartósan képes elleplezni valódi szándékát?

- Shakespeare: Othello – Jago
- a bűnügyi műfajon belül külön al-zsáner a “beépülős film”Idegenek között (1974 r. Nyikita Mihalkov)Idegenek között a sajátja, a sajátjai között idegen - wiki7.org
- A tégla (2006 r. Martin Scorsese) A tégla - Wikiwand

A második fókusz, a tartós színlelés, megközelíthető t*ársasjátékos módszerekkel* is. A kártyás (nem táblás) játékokon belül alműfajt képeznek a rejtett küldetéses--leleplezős játékok (social deduction games). Közös bennük, hogy egy zárt közösségbe egy ellentétes érdekű alcsapat épül be, és a közösség céljait megpróbálják meghiúsítani, de közben nem szabad lelepleződniük. A közösség akkor nyer, ha leleplezi a beépülőket, a beépülők pedig akkor, ha sikerül a közösség céljait sorozatosan kudarcba fullasztaniuk (lelepleződés, a főnökük lelepleződése nélkül).

A legismertebb ilyen játékok:

- A szent Grál keresése The Resistance (game) - Wikipedia
- A Maffia Mafia (party game) - Wikipedia
- A titkos Hitler Secret Hitler - Wikipedia

Bármelyik fókuszt válasszuk is a Játszma feldolgozásakor, a fenti játékokkal remekül rá lehet hangolódni a beépülés / színlelés / kifelé mást mutatás témákra.